

ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІБЛІОТЕКА

«ВІЙНА, ЯКУ МИ НЕ ОБИРАЛИ»

(РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ)

ВІННИЦЯ 2014

Вступне слово

Війна в Афганістані — повномасштабна збройна агресія Радянського Союзу проти суверенної держави Демократична Республіка Афганістан. Розпочалась у грудні 1979 році нападом спецпідрозділів КДБ СРСР на президентський палац у Кабулі і вбивством президента країни Хафізулли Аміна і його оточення та введенням у країну «обмеженого контингенту» Радянської Армії. Війна за офіційними радянськими даними тривала до виводу основної маси радянських військ 15 лютого 1989 року. В результаті цієї війни загинуло (за міжнародними даними, прийнятими також і СРСР) близько 1,5 млн або 10% з числа тодішнього населення країни. Радянські втрати, за офіційними даними СРСР, становили близько 15 тисяч військовослужбовців.

У вересні 1979 року до влади в результаті палацового заколоту прийшов жорстокий тиран Хафізулла Амін, репресивна політика котрого не влаштувала основну масу афганців. У країні фактично спалахнула громадянська війна, яка загрожувала самому існуванню комуністичного уряду, — і вторгнення радянських військ в Афганістан ставало неминучим. Затим що в Кремлі Брежнев фактично вже не міг керувати державою, ідея військового розв'язку проблеми перепала шефу КДБ Юрію Андропову. Шеф КДБ, у руках якого зосередилася виконавча влада, саме тоді ж скористався нагодою очистити «Авгієві стайні» соціалістичного табору від найодіозніших фігур, що компрометували комуністичну ідею.

Коли в січні 1979 року в'єтнамські війська блискавичним ударом захопили Комуністичну Кампучію і прогнали до джунглів кривавих диктаторів Пол Пота та Єнг Сари — це знаменувало генеральну репетицію перед майбутнім захопленням Афганістану. У Політбюро ЦК КПРС утворено так звану «афганську трійку», до складу якої увійшли Андропов, Громико й Устинов. «Трійка», в умовах надсекретності, наказала міністрові оборони Устинову, начальникові Генерального штабу Огаркову, командувачу військами Варшавського договору Куликову, начальнику відділу кадрів

Шкадову, начальникові політуправління армії Єпішеву, начальнику Головного управління оперативних операцій Варенникову та першому заступникові начальника Генштабу Ахромєєву — підготувати план військової операції. Маршали розробили операцію «Ш», яку мали провести радянські війська без залучення військ центральноєвропейських держав.

10 грудня 1979 року міністр оборони СРСР Устинов дав усне розпорядження Генштабу розпочати готуватися до десантування елітної 103-ї Вітебської дивізії, п'яти дивізій військово-транспортної авіації, а також підвищити боєготовність двох (5-ї і 108-ї) мотострілецьких дивізій у Туркестанському військовому окрузі. Крім того, в ТуркВО і Середньоазіатському округах мобілізовано до армії 50 тисяч новобранців. Народне господарство передало збройним силам понад 8 тисяч автомобілів. Війська й техніка підтягнулися до кордону. Рішення ввести радянські війська в Афганістан ухвалили на підмосковній дачі Брежнєва Суслов, Андропов, Устинов, Громико. Фатальне рішення було ухвалено неповним складом Політбюро. На той час Брежнєву минуло 73 роки, Сулову — 77, Андропову — 65, Устинову — 71, Громико — 70.

Початок війни

Рішення ввести радянські війська до Афганістану ухвалено 12 грудня 1979 року на засіданні Політбюро ЦК КПРС і оформлено секретною ухвалою ЦК КПРС. Офіційна мета введення була — запобігти загрози іноземного військового втручання. Як формальну підставу Політбюро ЦК КПРС використовувало неодноразові прохання керівництва Афганістану.

Військове угруповання, яке офіційна радянська пропаганда називала винятково *Обмеженим контингентом радянських військ* (рос. *ОКСВ*), опинилося безпосередньо втягнутим у громадянську війну, що розгорялася в Афганістані, і стало її активним учасником та головним збудником.

У конфлікті брали участь збройні сили уряду Демократичної Республіки Афганістан (ДРА) з одного боку і озброєна опозиція (моджахеди, або

«душмани») — з іншого. Боротьба велася за повний політичний контроль над територією Афганістану. Моджахедам в ході конфлікту підтримку подавали військові фахівці США, ряд європейських країн-членів НАТО, а також пакистанські спецслужби.

25 грудня 1979 року почалося введення радянських військ в ДРА по трьох напрямках: Кушка—Шинданд—Кандагар, Термез—Кундуз—Кабул, Хорог—Файзабад. Десант висаджувався на аеродромах Кабул, Баграм, Кандагар.

До складу радянського контингенту входили: управління 40-ї армії з частинами забезпечення і обслуговування, чотири дивізії, п'ять окремих бригад, чотири окремі полки, чотири полки бойової авіації, три вертолітні полки, одна трубопровідна бригада, одна бригада матеріального забезпечення й деякі інші частини й установи.

Афганська війна йшла з 25 грудня 1979 до 15 лютого 1989 року, тобто 3340 днів.

Етапи

Перебування радянських військ в Афганістані і їхня бойова діяльність умовно розділяються на чотири етапи.

- 1-й етап: *грудень 1979 р. — лютий 1980 р.* Введення радянських військ до Афганістану, розміщення їх по гарнізонах, організація охорони пунктів дислокації і різних об'єктів.

- 2-й етап: *березень 1980 р. — квітень 1985 р.* Ведення активних бойових дій, зокрема широкомасштабних, спільно з афганськими з'єднаннями й частинами. Робота з реорганізації і зміцнення збройних сил ДРА.

- 3-й етап: *травень 1985 р. — грудень 1986 р.* Перехід від активних бойових дій переважно до підтримки дій афганських військ радянською авіацією, артилерією і саперними підрозділами. Підрозділи спецпризначення вели боротьбу з припинення доставки зброї і

боєприпасів із-за кордону. Відбувся вивід 6 радянських полків на Батьківщину.

- 4-й етап: *січень 1987 р. — лютий 1989 р.* Участь радянських військ у проведенні афганським керівництвом політики національного примирення. Продовження підтримки бойової діяльності афганських військ. Підготовка радянських військ до повернення на Батьківщину і здійснення повного їх виводу.

Політичне врегулювання

28 липня 1986 року Горбачов у промові під час перебування у Владивостоку оголосив про рішення радянського керівництва: починаючи з 15 жовтня і до кінця 1986 року з Афганістану вивести 6 полків — один танковий, два мотострілецьких і три зенітних з їх штатною технікою і озброєнням. Повертатися ці частини мали в райони їх постійної дислокації в СРСР^[7].

14 квітня 1988 року за посередництва ООН в Швейцарії міністрами закордонних справ Афганістану і Пакистану підписані Женевські угоди про політичне врегулювання ситуації в ДРА. Радянський Союз зобов'язався вивести свій контингент в 9-місячний термін, починаючи з 15 травня; США і Пакистан, зі свого боку, повинні були припинити підтримувати моджахедів.

Відповідно до угод виведення радянських військ з території Афганістану почалося 15 травня 1988 року. 15 лютого 1989 року з Афганістану повністю виведені радянські війська. Виведенням військ 40-ої армії керував останній командувач контингентом генерал-лейтенант Борис Громов.

Втрати

За уточненими даними, всього у війні Радянська Армія втратила 14 427 чоловік, КДБ — 576 чоловік, МВС — 28 чоловік загиблими і зниклими безвісти. Поранення і контузії отримали більше 53 тисяч чоловік. Медична допомога була надана 463 тисячам військовослужбовців.^[3]

За оцінками незалежних дослідників втрати радянської армії склали до 140 тисяч убитими та до 350 тисяч пораненими^{[4][5]}.

За національним складом втрати склали: росіян — 6.888 чол., українців — 2.378 чол., узбеки — 1.066 чол., білорусів — 723 чол., татари — 442 чол., казахи — 362 чол., туркмени — 263 чол., таджики — 236 чол., азербайджанці — 195 чол., молдавани — 195 чол., чуваші — 125 чол., киргизи — 102 чол., народності Дагестану — 101 чол., башкири — 98 чол., вірмени — 95 чол., грузини — 81 чол., мордва — 66 чол., литовці — 57 чол., марійці — 49 чол., чеченці — 35 чол., осетини — 30 чол., кабардинці — 25 чол., латиші — 23 чол., калмики — 22 чол., удмурти — 22 чол., комі — 16 чол., естонці — 15 чол., інгуші — 12 чол., балкарці — 9 чол., євреї — 7 чол., карели — 6 чол., каракалпаки — 5 чол., тувинці — 4 чол.^[8]

За віком втрати склали:

- до 20 років — 8.655 чол. (у тому числі — 2 офіцера);
- 20-25 років — 3.557 чол. (842 офіцери);
- 25-30 років — 878 чол. (640 офіцерів);
- 30-40 років — 573 чол. (396 офіцерів);
- понад 40 років — 170 чол. (99 офіцерів)

За військовими званнями втрати склали:

- офіцерів — 1979 чол.
- прапорщиків — 691 чол.
- сержантів — 3166 чол.
- солдат — 7879 чол.
- робітників та службовців Радянської армії — 118 чол.^[8]

Точне число загиблих у війні афганців невідоме. Наявні оцінки коливаються від 1 до 2 млн чоловік.

Участь українців

Через горнило радянсько-афганської війни пройшло більше 160 000 українців. З них 2 378 загинули, в тому числі 60 вважаються зниклими безвісти або тими, що потрапили в полон.

Поранення отримали більше 8 000 українців, з них 4 687 повернулися додому інвалідами.

КНИГИ

- Алексиевич С. А.** Цинковые мальчики / С. А. Алексиевич. – М.: Мол. Гвардия, 1991. –172, [5] с.
- Гончар А. Г.** "Чорний тюльпан - 2" : Книга пам'яті про загиблих у Афганістані воїнів-інтернаціоналістів / А. Гончар ; голов. [ред. В. Владімірова]. – 2-ге вид., випр. та доп.. – Вінниця : Книга - Вега, 2012. – 527, [1] с
- Долина красных тюльпанов.** Современная афганская поэзия : сборник; пер. с дари и пушту. - М.: Радуга, 1989. - 327 с.
- Рассвет над Гератом** : [сборник] / Н. В. Сокирба, А. Е. Белюченко, В. П. Корнийчук, В. А. Мельничук. - Винница: Планер, 2011. - 191 с.

ПЕРІОДИКА

- Баранчук С.** «Афганістан болить в моїй душі...» / С. Баранчук // Вінницький район. – 2013. – 21 лют. (№8). – С.4
- Ганжеева В. Ф.** Афганистан болит в моей душе / В. Ф. Ганжеева // Шкільна бібліотека. – 2006. – № 2. – С. 103-106.
- Глушак Т.** Ветеранам афганської війни присвячується /Т. Глушак // Вінницький район. – 2013. – 21 лют. (№8). – С. 4
- Дудник І.** Знати і пам'ятати [15 лютого – День пам'яті воїнів-афганців] / І. Дудник // Вінницький район. – 2013. – 28 лют. – С. 4
- Зайдель В.** Не згасає в серці пам'ять про Афганістан / В. Зайдель // Подільська зоря. – 2013. – 21 лют. (№8). – С. 3
- Залишилися вірними військовому обов'язку:** [15 лютого 1989 р. – виведення військ з Афганістану] // Урядовий кур'єр. – 2009. – 14 лют. – С. 1
- Ксьонзик Н.** Афганістан: магія перемоги / Н. Ксьонзик // Політика і час. – 2003. – № 9. – С. 71-78.

- Макогон В.** Вшанування воїнів – інтернаціоналістів / В. Макогон // Подільська зоря. – 2013. – 21 лют. (№8). – С. 3
- Славин О.** У часі підготовки до 25-ї річниці [25 років з дня виведення радянських військ з Афганістану] / О. Славин // Подільська зоря. – 2014. – 23 січ. – С. 2
- Сорока О. В.** Афганістан - чия у тім вина? / О. В. Сорока // Шкільний бібліотекар. – 2013. – № 2. – С. 25-28.
- Шуткевич О.** Афганський рубець на вінницьких серцях / О. Шуткевич // Вінницька газета. – 2013. – № 15. – С. 7.
- Шуткевич О.** Відлуння неоголошеної війни / О. Шуткевич // Вінницька газета. – 2014. – №8. – С. 5
- Ярош К. А.** "Если умолкнет пивец, песню подхватят друзья" (літературно-музикальний вечір) / К. А. Ярош // Шкільний бібліотекар. – 2012. – № 1. – С. 26-29.